

Međutim, teza o “putu u propast” od trenutka kada je Monarhija napustila svoje tradicionalno obrambeno stanovište i usvojila ofenzivnu doktrinu uporabe svoje vojne sile kao sredstva postizanja političkih i sigurnosno-obrambenih ciljeva, konkretno u odnosu na svojeg istočnog susjeda carsku Rusiju u posljednjem razdoblju svojega postojanja, samo je djelomično točna. Iz povijesne perspektive je točno da je Rusija istodobno predstavljala i važnog saveznika Monarhije i veliku prijetnju njenim interesima na istoku i jugoistoku. S druge strane, ipak je zanemarena važna činjenica da je u ovakvoj konstelaciji snaga, Monarhija upravo u Trojnom savezu sa Njemačkim carstvom i Kraljevinom Italijom u posljednjem razdoblju svojeg postojanja na prijelazu 19. u 20. st., nastojala postići proturavnotežu u odnosu na raniji takav savez sa Rusijom, pa na osnovi toga i temeljila svoju veliku strategiju prema Rusiji. Politički i diplomatski neuspjeh Austro-Ugarske da zadrži Italiju u Trojnom savezu, uz jake razloge talijanske *Sacro egoismo* politike dovršenja *Risorgimenta* na početku 20. stoljeća, što je značilo prisvojenje dijela teritorija Monarhije, prouzročio je na kraju kolaps Monarhije jer je doveo Monarhiju u položaj da se u Prvom svjetskom ratu bori na tri bojišta. Upravo položaj koji, kako Mitchell ispravno navodi, su habsburški vladari, državnici i vojskovođe nastojali izbjeći, gradeći “veliku strategiju” u dvjestogodišnjem procesu. No, i pored navedenoga, knjiga je vrhunski napisana i svakako vrijedna čitanja svakom povjesničaru koji se bavi poviješću Habsburške Monarhije. Osim navedenoga, preporuča se i čitatelju koji nije povjesničar pročitati ovu knjigu radi širine intelektualnog promišljanja u obradi jedne povijesne teme.

Filip Katanić

Ana Biočić, *Svećenici u politici. Djelovanje katoličkih svećenika u Hrvatskom saboru 1868.-1871.*, Kršćanska sadašnjost, Biblioteka: *Analecta croatica christiana*, Zagreb 2018., 452 str.

Nedavno objavljena studija Ane Biočić, docentice na Katedri za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu plod je njezina dugogodišnjeg istraživačkog rada na polju hrvatske crkvene povijesti 19. st., s posebnim interesom na ulogu i djelovanje hrvatskog katoličkog svećenstva u drugoj polovici 19. stoljeća. Ova proširena i prerađena doktorska disertacija važna je novina u hrvatskom historiografskom opusu jer se radi, prema riječima recenzenata, o prvoj znanstvenoj monografiji koja se bavi pitanjem uloge katoličkog svećenstva u 19. stoljeću. Autorica je na metodološki suvremen način prikazala i valorizirala ulogu katoličkih svećenika u različitim pitanjima političkog, društvenog i kulturnog života Trojedne kraljevine, koncentrirajući se na njihovo djelovanje u Saboru za vrijeme njegova saziva od 1868. do 1871. godine.

Istraživanje autorice Ane Biočić utemeljeno je na opširnom arhivskom gradivu iz niza domaćih arhiva (Državnog arhiva u Zagrebu, Arhiva HAZU, Arhiva Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskog državnog arhiva, Državnog arhiva u Osijeku, Državnog arhiva u Rijeci, Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu, Arhiva župe Sv. Marije Magdalene u Ivancu, Arhiva župe Preobraženje Isusovo u Piškorevcima, Arhiva župe Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije u Valpovu). Kao izvor, autorica je uz neobjavljenu arhivsku građu iz navedenih arhiva, koristila i niz objavljenih zbirki izvora te preko dvadeset naslova

onovremene periodike, kao i suvremene internetske izvore. Uz sve navedeno, autorica se u svojem radu koristila i impresivnim brojem bibliografskih jedinica relevantne domaće i strane literature.

Njiga se sastoji od sedam poglavlja koji se nastavljaju na uvodni dio: *Položaj Katoličke crkve u Europi i Trojednoj kraljevini u drugoj polovici 19. stoljeća* (19-59), *Sabor Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* (61-83), *Izbori zastupnika za Sabor Trojedne kraljevine 1868.-1871. i uloga katoličkih svećenika* (85-184), *Počeci djelovanja Sabora 1868.-1871. godine i politički događaji koji su obilježili razdoblje zasjedanja* (185-202), *Biografije katoličkih svećenika zastupnika u Saboru 1868.-1871. godine* (203-252), *Politička aktivnost katoličkih svećenika u Saboru Trojedne kraljevine 1868.-1871.* (253-385), *Sudjelovanje svećenika saborskih zastupnika iz periode 1868.-1871. godine na drugim saborskim zasjedanjima* (387-399) i *Zaključna razmatranja* (401-412). Nakon popisa izvora i literature, sažetka na engleskom jeziku, slijede kazala mjesta i osobnih imena.

Istraživačko razdoblje na koje se autorica koncentrirala obrazloženo je u uvodnom dijelu. Naime, saziv Sabora 1868.-1871. u povijesti je zapamćen po sklapanju Hrvatsko-ugarske nagodbe i porazu Narodno liberalne stranke. Važan je radi rješavanja bitnih pitanja vezanih uz hrvatsku autonomiju. Za vrijeme ovog saborskog zasjedanja raspravljalo se i nastojalo riješiti i niz gospodarskih pitanja (pitanje urbarijalnih odnosa, zadruga, prometne infrastrukture) te pitanje obrazovanja, uz temeljno pitanje relacije naspram Ugarske. Autorica ističe važnost ovog saziva posebice iz razloga jer su tada doneseni zakoni koji su hrvatskim zemljama osiguravali autonomnost u njezinim unutrašnjim poslovima, a prije svega se to odnosi na formiranje Zemaljske vlade odgovorne Saboru. Dosadašnja historiografija, baveći se ovim razdobljem, poglavito se koncentrirala na sam saziv Sabora i pitanje Hrvatsko-ugarske nagodbe. U ovoj studiji autorica je, analizirajući saborske govore katoličkih svećenika na ovom Saboru, nastojala utvrditi njihove političke stavove o svim spomenutim pitanjima, njihove međusobne odnose, homogenost njihove skupine u saboru, ali i način na koji su utjecali na tadašnje procese modernizacije u zemlji, putem svojih prijedloga, interpelacija, govora.

U prvom poglavlju tematizira se odnos Katoličke crkve prema državi u različitim europskim zemljama, te napose u Trojednoj kraljevini u drugoj polovici 19. st., u vremenu koje je uslijed liberalnog vala donijelo značajnu prekretnicu u tom odnosu. Ovom je pitanju posvećena posebna pažnja jer je odnos crkve i države bitan preduvjet za razumijevanje odnosa države prema svećenstvu i njihove uključenosti u politički život. Pitanja koja su poslužila za komparaciju nekoliko europskih primjera (Francuske, Italije, Habsburške Monarhije, njemačkih zemalja) i Trojedne kraljevine vezana su uz odnos crkve i obrazovanja, regionalne razlike i pitanje civilnih brakova. Posebna važnost ovog poglavlja leži u činjenici što je ovakav način znanstvene usporedbe rijetkost u domaćoj historiografiji, što je i istaknuto u riječima recenzenata.

Poglavlje koje slijedi bavi se poviješću institucije Sabora Trojedne kraljevine, njegovom višestoljetnom tradicijom, počevši od srednjovjekovnog razdoblja narodnih zborova, preko staleških sabora u srednjem i novom vijeku, do prvog građanskog sabora, onog 1848. godine, te do njegovih saziva u razdoblju od 1860. do 1867. godine, uslijed obnove parlamentarizma nakon neoapsolutističkog razdoblja.

Treće poglavlje koncentrira se na izbore zastupnika za saborsko zasjedanje 1868.-1871., i ulogu katoličkih svećenika u tome. Sam sastav ovog sabora formiran je po oktroiranom izborom redu kojemu je cilj bio izborna pobjeda Narodno unionističke stranke, koja bi što lakše i brže sklopila Hrvatsko-ugarsku nagodbu, što je i postignuto. Katolički su svećenici, pak, u

ovom izbornom procesu bili heterogena skupina, pripadali su različitim političkim opcijama, pa se tako nalaze i u okviru unionističke, narodnjačke i pravaške opcije. Prikazavši događaje uoči Sabora 1868., autorica je potom razjasnila izborni red koji se odnosio na ovaj saborski saziv i iznijela ključne razlike u odnosu na ranije izborne redove: snižavanje imovinskog cenzusa, te smanjenje broja narodnih a povećanje broja virilnih zastupnika, što je omogućilo pobjedu unionistima. U ovom su potpoglavlju tabelarno prikazani i brojevi zastupnika po županijama, gradovima, povlaštenim kotarevima i većim trgovištima prema Izbornom redu iz 1867. Samim izborima prethodila je predizborna kampanja u kojoj su sudjelovale tri stranke: Narodno ustavna stranka (unionisti), Stranka prava (pravaši), Narodno liberalna stranka (narodnjaci), a koju je autorica analizirala na temelju zapisa u onovremenoj periodici, obrađujući pažnju na programe, te (ne)regularnost, (ne)dosljednost u kampanji itd.. U sljedećim potpoglavljima pregledno su prikazani izbori za saborske zastupnike po županijama Trojedne kraljevine, njihova provedba, agitacije, broičano stanje i kandidati. Redom su obrađene: Zagrebačka, Varaždinska, Križevačka, Riječka, Virovitička, Požeška i Srijemska županija, s time da je u svakom dijelu dodan i tabelarni prikaz rezultata izbora, prikazujući podatke po kotarevima i stranačkoj opredjeljenosti. Naposljetku, autorica je obradila djelovanje katoličkih svećenika za vrijeme izbora 1867. godine, njihovu angažiranost u predizbornoj kampanji, sudjelovanje na izborima u vidu kandidata za saborske zastupnike ali i u ulozi birača, te u radu izbornih odbora. Autorica je i tabelarno prikazala svećeničke kandidate za zastupnike u Saboru na izborima 1867. prema županijama/kotarevima i strankama. Kao izabranih narodnih zastupnika u sazivu ovog sabora svećenika je na početku bilo sedmero, a kao virilnih članova bilo je njih šestero. Od ukupnog broja izabranih zastupnika, udio svećenika činio je nešto više od 10%.

Četvrto poglavlje knjige bavi se počecima rada sabora 1868.-1871., te važnim aktualnim događajima koji su obilježili početak njegovog zasjedanja. Autorica prikazuje atmosferu u saboru prilikom početka zasjedanja, prve sukobe između unionističke većine i narodno liberalne stranke, napuštanja sabornice od strane narodnjaka, ponavljanja izbora u nekim jedinicama, te mijenjanje strukture zastupnika uslijed istupanja i smrtnih slučajeva. Naglasak je stavljen na najvažniji moment ovog saziva: prihvaćanje Hrvatsko-ugarske nagodbe, zahvaljujući unionističkoj većini, te na njezino značenje u hrvatsko-mađarskim relacijama, posebice njezinu važnost za hrvatsku autonomiju. Analizira se i držanje opozicije oko nagodbenog pitanja, njezini stavovi i frakcioniranje, te naposljetku događaji vezani uz pad bana L. Raucha 1871. godine i dolazak umjerenijeg kandidata za bansku poziciju K. Bedekovića.

Prije analize rada katoličkih svećenika u Saboru 1868.-1871., što čini centralni dio ove knjige, autorica je objavila životopise svećenika zastupnika u ovom sazivu sabora: Huga Ankeru, Mavra Broza, Jurja Haulika, Andrije Jandrića, Ivana Kralja, Mirka Ožegovića, Luke Petrovića, Franje Račkog, Đure Smičiklasa, Vjenceslava Soića (Šoića), Josipa Jurja Strossmayera, Ivana Krstitelja Tombora, Josipa Torbara i Stjepana Vukovića, s napomenom da su od sedam izabranih neki od njih napustili sabornicu (troje svećenika narodnjaka: F. Rački, J. Torbar i I. K. Tombor), dok je unionistički zastupnik svećenik L. Petrović umro tijekom ovog saziva (kao njegova zamjena, ovjerovljen je A. Jandrić). Među virilne članove sabora bila su četiri svećenika: J. Haulik, I. Kralj, Đ. Smičiklas i V. Soić. Još dvoje virilnih članova svećenika nisu pristupila ovom sazivu sabora: M. Ožegović, zbog duboke starosti, i J. J. Strossmayer koji je odbio sudjelovati u njegovu radu.

U središnjem, šestom poglavlju ove knjige, autorica je na temelju analize saborskih govora, prijedloga, interpelacija i drugih izvora analizirala svećeničku aktivnost za vrijeme ovog saziva sabora, prethodno prikazavši tematiku koja je bila zastupljena na njemu. Najprije je analizirala njihov rad u saborskim odborima, a potom njihove prijedloge i interpelacije. Potom slijedi raščlamba sudjelovanja katoličkih svećenika u različitim saborskim raspravama: o političkim, gospodarskim, vjerskim, socijalnim i obrazovnim pitanjima, te o raznim drugim manjim temama, na temelju čega je na kraju autorica donijela i određena sumarna zaključna razmatranja. Ponajprije, autorica zaključuje kako su svećenici pokazali interes za rasprave od državne važnosti, ali i za one lokalnog karaktera. Nadalje, kao dokaz njihova ugleda i značaja u radu ovog sabora, unatoč njihovoj malobrojnosti, govori i činjenica da su od ukupno pedeset i dva saborska odbora, svećenici kao članovi sudjelovali u njih trideset, od čega su u njih devet imali funkciju predsjednika. Kao najaktivnijeg ocijenila je S. Vukovića, koji je bio izabran u čak 14 odbora. Članstvo u spomenutim odborima govori i o tematici koja ih je interesirala, dok njihovi govori u saboru odražavaju njihova politička opredjeljenja. S druge strane, dio svećenika nije imao nijedan javni istup tijekom ovog saziva, primjerice kardinal J. Haulik (uzrokovano bolešću i naposljetku smrću). Potom je analizirala aktivnosti najangažiranijih svećenika i onih koji su najčešće koristili pravo interpeliranja, osobito aktivnosti M. Broza. Najviše rasprava vodilo se oko o sklapanja Nagodbe, kada je riječ o političkim temama. Pri analizi je došla i do zaključka kako su aktivniji bili izabrani zastupnici od virilnih članova sabora. Nadalje, temeljem analize njihovih govora, zaključuje kako su spomenuti izabrani zastupnici katolički svećenici podržavali modernizacijske procese i poduhvate (osnivanje vjersijske zaklade, utemeljenje radničkog društva, izgradnju umobolnice, izgradnju željezničkih pruga, ubrzanje osnutka modernog sveučilišta u Zagrebu, povećanje učiteljskih plaća, rješavanje urbarijalnih odnosa i rješavanje pitanja zadruga). Analizirajući njihove političke stavove, svi su pripadali istoj struji, tj. unionistima, obzirom da je troje narodnjaka napustilo sabornicu, no analizom njihovih istupa autorica zaključuje kako je i unutar njihovih redova došlo do rascjepa, jer nisu svi svećenici u svakom trenutku stajali na stajalištima unionista, primjerice M. Broz koji je u svojim istupima djelovao više kao član opozicije, revoltiran kršenjem Nagodbenih članaka. Što se tiče vjerskih pitanja u ovom sazivu sabora, prema očekivanom, najviše je svećenika sudjelovalo u tim raspravama. Tema koja ih je ujedinila bilo je pitanje naseljavanja trapista na području Trojedne kraljevine. Uz saborsku raspravu o školstvu, gdje su također djelovali jedinstveno, u smjeru sprečavanja gubitka crkvene uprave nad školama, to je bio primjer gdje su nastupili s jedinstvenim mišljenjem, jer u ostalim političkim pitanjima nisu pokazali parlamentarnu homogenost.

U posljednjem poglavlju knjige autorica je posvetila pažnju djelovanju svećenika koji su bili saborski zastupnici u sazivu 1868.-1871. na drugim saborskim zasjedanjima. Naime, osim dvojice, H. Ankeri i A. Jandrića, svi ostali sudjelovali su u radu Sabora Trojedne kraljevine u drugim sazivima (u radu prvog građanskog sabora 1848., u radu sabora 1861., 1865.-1867., 1872.-1875. i 1875.-1878.). Aktivnosti svećenika saborskih zastupnika prikazane su i tabelarno po godinama saziva, a autorica je obratila pažnju i na smjerove njihovih interesa i u slučajevima gdje je to bilo moguće, komparirala je djelovanje pojedinog zastupnika u više saborskih saziva.

Za krajnja zaključna razmatranja ove studije autorica ističe kako aktivnost katoličkih svećenika u sazivu sabora 1868.-1871. nije bila homogena, nisu bili politički istomišljenici, unatoč tome što ih je većina pripadala istoj stranci. Njihova jedinstvenost pokazala se jedino na polju vjerskih pitanja i na tom planu je došlo do izražaja njihovo svećeničko zvanje.

Zaključno možemo reći kako ova monografija Ane Biočić, analizirajući političku djelatnost katoličkih svećenika kroz njihov saborski rad u vrijeme saziva Sabora Trojedne kraljevine 1867.-1871., predstavlja značajan doprinos na polju hrvatske crkvene i političke povijesti druge polovice 19. stoljeća. Njezin je značaj ne samo u tome što je po prvi puta znanstveno obrađena djelatnost katoličkog svećenstva u političkom životu Trojedne Kraljevine (kroz prizmu njihova saborskog djelovanja), već i zbog stavljanja problematike položaja Katoličke crkve u širi kontekst i komparacije s drugim europskim zemljama. Pisana jednostavnim i tečnim stilom, ova će studija privući ne samo stručnu javnost, povjesničare, teologe i druge stručnjake i studente društveno-humanističkih znanosti, već će svoje čitateljsku publiku zasigurno pronaći i u znatno širem krugu.

Tihana Luetić

Šibenik od prvog spomena: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 950 godina od prvog spomena Šibenika, Šibenik, 26. do 28. rujna 2016., ur. Iva Kurelac, Muzej grada Šibenika – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Šibenik – Zagreb 2018., 606 str.

U izdanju Muzeja grada Šibenika i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti objavljen je 2018. zbornik radova pod naslovom *Šibenik od prvog spomena : Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 950 godina od prvog spomena Šibenika, Šibenik, 26. do 28. rujna 2016.* Radi se o zborniku radova s istoimenog znanstvenog skupa održanog u rujnu 2016., a koji je uredila Iva Kurelac, znanstvena suradnica na Odsjeku za povijest HAZU i najbolji poznavatelj šibenske prošlosti. Riječ je o vrlo luksuznom izdanju na preko šest stotina stranica, iz različitih disciplina, a vremenski raspon obuhvaća vremenski period od ranog srednjeg vijeka do suvremenog doba. Zbornik je rezultat dugogodišnje suradnje s Muzejom grada Šibenika. Strukturalno se dijeli na šest cjelina, a ideju vodilju iz samog skupa i suradnje općenito objasnili su Iva Kurelac i Ivica Poljićak u *Predgovoru* (11-15).

Zbornik je tematski podijeljen na šest cjelina. Prva nosi naslov *Antička i ranokršćanska povijest* te se sastoji od tri rada. Dražen Maršić u radu *Nadgrobna ara obitelji Rutilius iz Ridera i grupa salonitanskih ara s animalnim frizovima* (19-36) predstavlja najreprezentativniji spomenik antičkog Ridera, čija izvedba upućuje na majstore iz Salone ili one lokalne koji su se školovali u njihovim radionicama. Potrebno je naglasiti da se ara Rutilija čuva u stalnom postavu Muzeja grada Šibenika.

Još jedan nalaz koji se čuva u Muzeju grada Šibenika obrađuje Nenad Cambi u radu naslovljenom *“Epona” iz Koprna u Muzeju grada Šibenika* (37-41). Autor daje novo razmatranje o reljefu koji je otkriven u Koprnu, tada na području Delmata, koji prikazuje božicu na tronu. Prije je u historiografiji taj prikaz bio identificiran kao Epona, no autor smatra da je vjerojatnije riječ o lokalnom ženskom božanstvu na čiji je prikaz utjecala Epona, čiji se elementi kontaminirali prikaz.

Pojavom kršćanstva na šibenskom području u sklopu širenja te vjere na području rimske provincije Dalmacije bavio se Ante Uglešić u radu *Najstrariji kršćanski tragovi na prostoru Šibenika* (43-59). Smatra da se tokom 4. stoljeća kršćanstvo proširilo na Scardonu, Varvariju,